

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

У програмі реалізована концепція арт-терапевтичного впливу на дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку на основі їх творчої діяльності. В узагальненому вигляді вона полягає у визначенні провідної ролі різних видів мистецтв у вихованні дітей; у зверненні до творчості крізь призму життєвих зв'язків з духовним, матеріальним та практичним світом людини; в розкритті арт-терапевтичного змісту народного мистецтва.

Насичення шкільної програми елементами арт-терапії має сприяти наближенню учнів із затримкою психічного розвитку до формування уявлень про сутність людини, про красу й гармонію навколишнього світу. Всі уроки повинні бути пройняті думкою про красу і досконалість предметів та явищ.

Програма враховує сучасні вимоги до навчально-виховного процесу. На основі формування арт-терапевтичного сприйняття вчитель має розкривати творчі здібності дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку, розвивати в них художньо-естетичні смаки, вчити оцінювати різноманітні твори мистецтва, робити висновки та узагальнення. Все це враховує сучасні підходи щодо організації навчально-виховного процесу й одночасно спирається на закономірності і особливості різних творів мистецтва: урок арт-терапії повинен бути цілісним уроком мистецтва.

Курс «Арт-терапія» розрахований саме на молодших школярів із затримкою психічного розвитку. За висновками сучасних науковців, таких як І. М. Агафонова, М. І. Безруких, А. О. Дробінська, І. В. Дубровіна, С. І. Єфімова, Б. Г. Круглов, Н. Коцур, О. В. Скрипченко, В. Г. Степанова, С. Г. Шевченко тощо, дана категорія учнів може досягти по закінченню початкової школи рівня загального розвитку їх однолітків, які нормально розвиваються, але для досягнення позитивних результатів у школярів із затримкою психічного розвитку повинна здійснюватися соціально-педагогічна підтримка, для реалізації якої і доцільно використовувати інноваційні методи навчально-виховної роботи, у тому числі арт-терапевтичний вплив.

Дана навчальна дисципліна розрахована на чотири роки навчання, тобто з моменту вступу дитини до першого класу і до моменту закінчення молодшим школярем із затримкою психічного розвитку початкової школи. Метою програми є забезпечення цілісного підходу до формування особистості; здійснення її соціально-педагогічної підтримки засобами арт-терапії; залучення до споживання і творення

культури суспільства; формування психологічних механізмів творчої діяльності молодших школярів із затримкою психічного розвитку.

Змістом програми є:

а) пізнавальна, виховна, розвиваюча цінність матеріалу, який використовується в роботі;

б) формування ефективної соціально-педагогічної підтримки молодших школярів із затримкою психічного розвитку;

в) залучення до творчої діяльності розвиває естетичну свідомість з орієнтацією на вікові та психологічні особливості, рівень розвитку, формує естетичні потреби та інтереси учнів 1-4 класів із затримкою психічного розвитку;

г) можливості реалізації принципів наступності й перспективності, тісного внутрішнього взаємозв'язку з предметами «Українська мова», «Українське читання», «Я і Україна», «Основи здоров'я та фізична культура», «Музика», «Трудове навчання», «Малюнок та живопис», зміст яких не дублюється, а доповнюється;

д) емоційний потенціал змісту, що забезпечує повноцінний емоційний розвиток учнів;

е) поєднання традиційних методів навчання та іноваційних арт-терапевтичних методик у процесі навчально-виховної роботи.

Специфічною особливістю даної програми є змістова інтеграція, образно-тематичний принцип поєднання змістових елементів, що втілює певну духовно-світоглядну ідею, сприяє формуванню соціально-педагогічної підтримки, збагаченню емоційно-чуттєвої сфери, розвитку цілісного художньо-творчого мислення молодших школярів із затримкою психічного розвитку. Інтегративний зміст реалізується через систему творчих завдань, активізує міжсенсорні образні асоціації учнів у процесі поєднання різних видів та форм арт-терапії.

Змістом програми передбачається ускладнення діяльності дітей протягом чотирьох років початкової школи, починаючи від простого і загального та рухаючись до складного і конкретного. З кожним роком молодші школярі із затримкою психічного розвитку будуть пізнавати різні твори мистецтва з естетичної та арт-терапевтичної точки зору і заглиблюватися в їх зміст, вивчаючи нові поняття та нові емоції і почуття.

У процесі вивчення курсу «Арт-терапія» будуть розв'язані наступні завдання:

1. Розвиток пізнавальних психічних процесів, творчих здібностей, уяви та фантазії дитини засобами арт-терапії.

2. Розвиток художньо-естетичних смаків та ідеалів, почуттів,

суджень, творчих здібностей особистості шляхом використання арт-терапевтичних методів.

3. Розвиток здатності сприймати й перетворювати дійсність за законами краси в усіх сферах життєдіяльності людини.

4. Формування ефективної соціально-педагогічної підтримки молодших школярів із затримкою психічного розвитку методами арт-терапії.

5. Формування цілісного художнього образу світу, розширення загального мистецького кругозору дітей із затримкою психічного розвитку.

6. Розвиток здатності художньо-естетичного сприйняття явищ мистецтва, потреби творчого самовираження й особистісної участі в естетичному перетворенні навколишнього життя.

7. Формування загальнопізнавальних, організаційних, контрольно-оцінних та мовленнєвих умінь і навичок, досвіду творчої діяльності.

8. Розвиток комунікативного потенціалу дитини.

9. Формування здібностей до аналізу, планування, рефлексії для подальшого самовдосконалення.

10. Розвиток особистісно-ціннісного, естетичного ставлення до дійсності, до власної діяльності, до діяльності інших.

11. Збагачення життєвого досвіду індивідуального світу дитини.

12. Виховання в дитини власного «Я», віри у свої сили, здібності.

13. Виховання системи інтелектуальних, естетичних та моральних почуттів у процесі міжособистісних відношень.

14. Виховання творчої, гуманної, соціально-активної особистості, здатної бережливо ставитись до природи, до світу речей, створених людьми, до творів мистецтва.

Змістова інтеграція стимулює процесуально-виховну інтеграцію – перебудову процесу навчання, організаційних засад педагогічної взаємодії вчителя й учнів, систему засобів виховання, де основним виступає особистісно-орієнтований підхід, що виходить із самоцінності особистості, її духовності та суверенності. Такий підхід передбачає, що його реалізація має ґрунтуватися на діалогічній основі, що визначає суб'єкт-суб'єктну взаємодію учасників навчально-виховного процесу, їх самоактуалізацію і самоорієнтацію.

Організація діяльності в умовах проведення арт-терапевтичних занять орієнтується на принцип дієвості, активності й самостійності молодших школярів із затримкою психічного розвитку, що передбачає розвиток самостійності мислення, критичності щодо потоку художньої інформації, творчості.

Програма може реалізовуватись як спецкурс для спеціалізованих

шкіл. Також запропоновані заняття можуть здійснювати у формі факультативу для груп подовженого дня. Мета і завдання даної програми реалізуються на основі змісту основних напрямків життєдіяльності: природа, людина, творіння людських рук та розуму.

З огляду на це програма складається з чотирьох розділів, кожний з яких відповідає рокам навчання дитини із затримкою психічного розвитку в початковій школі. Кожний курс поділяється на чотири головні теми, що втілюють основний зміст програми. Теми розкривають певну ідею й реалізують мету та зміст програми. Кожна тема передбачає певний вид практичної діяльності, яка може змінюватись відповідно до творчої ініціативи вчителя, його знань, досвіду, а також рівня розвитку, потреб та інтересів молодших школярів із затримкою психічного розвитку. Тому важливою особливістю програми є її тематична побудова, яка відображає основні закономірності й функції різноманітних видів мистецтва. Кожна чверть навчального року має свою тему, яка, послідовно поглиблюючись, розвивається від уроку до уроку. Між чвертями та між усіма роками навчання також зберігається внутрішня послідовність:

1-й клас

- I чверть. Золота казка осені.
- II чверть. Чарівна казка зими.
- III чверть. Зелена казка весни.
- IV чверть. Тепла казка літа.

2-й клас

- I чверть. Я расту.
- II чверть. Подорож у світ моєї душі.
- III чверть. Я і моя сім'я.
- IV чверть. Хто ще мене оточує?

3-й клас

- I чверть. Світ казковий і правдивий.
- II чверть. Моя країна – Україна.
- III чверть. Секрети знайомих предметів.
- IV чверть. Чудеса Всесвіту.

4-й клас

- I чверть. Зустріч з прекрасним.
- II чверть. Знайомство з мистецтвом.
- III чверть. Мистецтво – великий учитель.
- IV чверть. Мистецькими шляхами.

Тематична побудова програм створює умови для досягнення цілісності уроку, єдності всіх його складових, оскільки в основу такої побудови покладена різноманітна творча діяльність учнів. Критерієм

успішності навчання стає емоційний стан учня після заняття. Логіка розгортання тематики шкільної програми щільно пов'язана з логікою розвитку мислення школярів, нагромадженням практичного й художнього досвіду, усвідомленням зв'язків їх творчої діяльності з життям. Робота з учнями щодо оволодіння практичними навичками проводиться в тісному зв'язку із засвоєнням конкретної теми.

Підпорядкування матеріалу уроку його основній темі сприяє можливості для вчителя досить вільно замінити один твір мистецтва іншим з аналогічними арт-терапевтичними та художньо-педагогічними якостями. Кожен твір мистецтва, який представлений у класі, має бути художнім, педагогічно доцільним і захоплюючим для дітей.

Працюючи за програмою, учитель повинен дотримуватись її тематичної побудови. Можливість вільно маневрувати при орієнтації на тематичний план дає вчителю змогу співвіднести матеріал програми з конкретними умовами роботи, рівнем розвитку учнів із затримкою психічного розвитку, своїми можливостями.

Здатність учнів застосовувати набуті знання в процесі сприймання та аналізу творів мистецтва виявляється у формуванні певних вмінь. Зв'язок знань і вмінь послідовно забезпечується таким чином:

1-й клас. Початкове ознайомлення з характером, емоційним змістом творів мистецтва та їх арт-терапевтичний вплив; підготовка до усвідомлення цілісного художнього образу.

2-й клас. Накопичення досвіду сприймання основних видів мистецтва (живопис, музика, література тощо) в їхньому зв'язку з життям, у виразному й зображувальному значенні; сприймання художніх образів у їхньому взаємозв'язку; уміння самостійно аналізувати ці елементи; визначення поняття «арт-терапія» та його змісту.

3-й клас. Ознайомлення з особливостями різноманітних жанрів українського національного мистецтва; створення позитивного арт-терапевтичного простору на основі етнічної арт-терапії.

4-й клас. Накопичення досвіду сприйняття народного мистецтва, певних спільних і відмінних рис у мистецтві народів світу, різних форм творчої діяльності.

В основі всіх форм залучення дітей до мистецтва лежить емоційне, активне сприйняття різноманітних творів мистецтва. Мистецтво може виконувати свою естетичну, пізнавальну і виховну роль тільки тоді, коли молодші школярі із затримкою психічного розвитку навчаються розмірковувати про нього. Поза сприйняттям мистецтво не існує. Потрібно прагнути до того, щоб учні із затримкою психічного розвитку частіше самі відповідали на питання, які виникають на уроці, а не задовольнялись засвоєнням готових знань. Цьому сприятиме

точне формулювання вчителем завдання, його поступове спільне вирішення, самостійно зроблений учнями висновок.

Програма передбачає зв'язок уроків арт-терапії з позакласним творчим вираженням дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку. Доцільно рекомендувати учням слухати й дивитись протягом тижня ціленаправлені фільми та телепередачі, продивляти та прослуховувати твори мистецтва, читати спеціально підбрану літературу.

У ході уроків з арт-терапії використовуються різноманітні творчі завдання, які з кожним роком ускладнюються та стають більш індивідуальними та неповторними. Умовно їх можна поділити на класи наступним чином. Протягом вивчення дисципліни «Арт-терапія» в першому класі діти із затримкою психічного розвитку обов'язково повинні вивчити та закріпити наступні види практичної діяльності:

- створення колажу;
- створення колективного малюнку;
- ліплення на склі;
- ліплення з глини;
- створення діалогу-інтерв'ю з казковими персонажами;
- взяти участь у тетралізованому уривку казки;
- створення аплікацій;
- створення казки.

Протягом вивчення дисципліни «Арт-терапія» в другому класі діти із затримкою психічного розвитку обов'язково повинні оволодіти наступними видами практичної діяльності:

- створення графічного малюнку;
- створення ікебани;
- проектування моделі;
- виготовлення образів казкових персонажів з допоміжного матеріалу;
- створення панно як колективного, так й індивідуального;
- вміння будувати асоціативний ряд.

Протягом вивчення дисципліни «Арт-терапія» в третьому класі діти із затримкою психічного розвитку обов'язково повинні вивчити та закріпити наступні види практичної діяльності:

- створення декоративного фантазійного малюнку;
- створення іграшки з камінців;
- створення іграшки з яйця;
- створення солом'яної ляльки;
- складання простих віршів;

- створення літературних етюдів;
- відтворення мелодії на елементарних музичних інструментах;
- створення об'ємно-просторової композиції (макету);
- ліплення з тіста;
- постановка дослідів;
- створення моделі повітряної кулі;
- створення підзорної труби.

Протягом вивчення дисципліни «Арт-терапія» в четвертому класі діти із затримкою психічного розвитку обов'язково повинні вивчити та закріпити наступні види практичної діяльності:

- створення літературної мініатюри;
- аналіз літературного твору;
- вивчення танцю;
- створення лялькового театру;
- створення мультфільму;
- створення флоромозаїки;
- малювання з натури;
- створення проекту архітектурної споруди;
- створення фотокарток;
- створення керамічного розпису;
- створення вишиванки;
- ткацтво килимів;
- бісероплетіння.

Усі форми творчих занять із молодшими школярами із затримкою психічного розвитку мають сприяти їхньому духовному розвитку, пізнанню оточуючого світу, формуванню світогляду, вихованню моралі. На вирішення цього завдання спрямовуються творча ініціатива вчителя, його знання і досвід, любов до дітей і до мистецтва.

Основними показниками засвоєння змісту програми є:

- позитивні емоційні реакції на явища та об'єкти;
- виражений інтерес до позитивної інформації різноманітного характеру, бажання пізнати сутність явищ;
- пізнавальна активність дітей в усіх видах діяльності;
- прагнення до корисних самостійних чи колективних творчих дій.